

Sayıların Gizemi ve Tasavvufun Dinamikleri, İhvân-ı Sâfâ Modeli

Bayram Ali Çetinkaya, İnsan Yayınları, İstanbul 2018, 216 s.

Tuğba Sağıroğlu Arvas*

İhvân'a göre ideal insan; bilgili, faziletli, basiret sahibi, neseb bakımından İranlı (Farisi), dini yönden Arap, mezhep bakımından Hanefî, edebinde Iraklı (Irakî), gözlemlerinin isabetli olmasında İbrânî, metot bakımından Hristiyan, ibadetinde Suriyeli, ilminde Yunanlı (Yunanî), sırları keşfetmede Hintli, ahlâkında ve bütün davranışlarında sûfî meşreptir. (s. 163).

---

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tugbasarvas@gmail.com, ORCID: 0000-0001- 2345- 6789

Bayram Ali Çetinkaya tarafından neşredilen kitabın ilk baskısı, 2008 yılında okuyucuyla buluşmuştur. Eser, daha önce yazar tarafından ele alınan dört müstakil makalenin bir araya getirilmesinden ibarettir. Makalelerin sonunda değerlendirme yapıldığından, müstakil bir sonuç bölümüne yer verilmemiştir. Her bölümün içinde konuyla ilgili alt başlıklar sunulmuş, *Risâleler*'den verilen pasajlarla anlatım güçlendirilmiştir.

Yazar, *Bilimler Ansiklopedisi Klasiği Olarak İhvân-ı Safâ Risâleleri* başlıklı birinci bölümde *Risâleler*'in yazar(lar)ı, ne zaman ve nerede ortaya çıktıkları, sayıları, muhtevası, yöntemi, Endülüs'e girişi, yakılışı ve baskıları hakkında, okuyuculara açıklamalarda bulunmaktadır. İhvân mensuplarının, dinî kaynaklara ve bilimsel düşüncelere yaklaşım şekline değinmektedir. Dinî-siyasî bir hareket olarak değerlendirilen İhvân'ın, ilim çevrelerinde Gazzâli'den (1058-1111), İbn Arabî (1165-1240) ve Molla Sadra'ya (1571-1640) kadar geniş bir Müslüman entelektüel kesim tarafından okunduğuna dikkat çekilmektedir.

İkinci bölüm *İhvan-ı Safa Felsefesinde Sayıların Gizemi Üzerine Bir Çözüm Denemesi* başlığını taşımaktadır. Pisagorcularda, Hindularda ve Ortaçağ Kabbalistlerinde de görülen sayısal sembolizmin, *Risâleler*'in ana unsuru oluşturmasına dikkat çekilmektedir. Sayılar İhvân-ı Sâfâ doktrininin taşıyıcısıdır. (s.58)

Kitabın üçüncü bölümü *İhvân-Safâ'nun Din Söylemi* üzerinedir. Burada dinin kavramsal analizi, din ve şeriat arasındaki farklar, dinsel kimlik ile inanç özgürlüğü ilişkisi, İhvân'ın dine dair bâtni yorumları, din ve felsefenin kaynaştırılması konuları işlenmiştir. Yazarın, “onların gayesi, İslam âleminin her tarafına yayılmak ve din felsefesi yaparak bütün dinleri tek bir din halinde birleştirmektir. Bu nedenle Risâleler, yaşadıkları çağda mevcut her dinin görüşlerinden yararlanmışlardır” (s.99) değerlendirmesi, İhvan'ın düşünce yapısını özetler mahiyettedir.

İhvân-ı Safâ mevcut dinlerden biriyle yetinmez ama bunlardan birini seçmesini muhataplarına da önerir. İhvân'a göre kusurlu bir din, dinsizlikten iyidir, zira her dinde hakikatin çeşitli unsurları bulunmaktadır. Herkes istediği dini seçmekte serbesttir (s.102). Hâl böyleyken mezhep taassubu da Müslümanların uzak durmaları gereken davranışlardır.

İhvan-ı Safâ, Kur'an'ı mecazî yorumlamayı esas almaktadır. Tevrat, İncil, Kur'an ve diğer peygamberlerin sahifelerinde işlenen ortak konulardan İblis kıssası, Hz. Âdem, meleklerin secdesi, kıyamet, cennet, cehennem gibi meseleler inanç esası olarak kabul edilmiştir. Kelîle ve Dimne gibi Hint kaynaklı kitaplar ve Zerdüşti eserler de yararlandıkları kaynaklar arasındadır. Eserde, İhvân'ın esas gayesinin, İslâm'ın ve Grek felsefesinin yardımıyla eklektik ve senkretik bir manevi doktrin geliştirmekten ibaret olduğu bilgisi verilmektedir. İhvan-ı Sâfâ mensupları açıkça şunu ilan etmektedirler: “Şeriat, sapkınlıklar ve cehaletle kirlenmiştir. Bunu temizlemenin tek yolu felsefedir. Çünkü felsefe itikadî hikmeti ve ictimadî maslahatı kendi içinde barındırmaktadır. Yunan felsefesiyle, Arap şeriatı bir araya geldiğinde kemâl hâsıl olur”(s.116).

Dördüncü bölüm, *İhvân-ı Safâ Düşüncesinde Temel Tasavvufî Kavramlar ve Meseleler* üzerinedir. Burada ruhun (nefsin) arınması, kalp, zühd, ideal insan, aşk, tasavvufî ahlâk, hayr ve mutluluk, İhvân-ı Safâ ile mutasavvıflar arasındaki ortak noktalar, vahdet-i vücûd öğretisinin pratik yansımaları gibi konular ele alınmıştır. Yazar, tasavvuf terimlerinin önemli bir kısmının İhvân-ı Safâ'dan alındığını iddia eder. İbn Arabî ve takipçileri ile Yeni Eflâtuncu fikirlerin benzerliklerini *Risâleler*'e bağlar (s.127).

Farklı platformlardaki makalelerinin derlemesi mahiyetindeki eserin; sıkça karşılaşılan ifade bozuklukları, konu ve dipnot tekrarları açısından tekrar gözden geçirilmesinde fayda mülâhaza edilmektedir. *Risâleler*'in dört bölüme ayrıldığı belirtilirken beş bölüm ismi zikredilmiş, açıklama kısmında ise sadece üç bölüm başlığına yer verilmiştir. Eserde Sünnî İslam anlayışıyla, Şia'nın irfana dair görüşlerini benimsemiş, İsmailî karakterli ve siyasî bir telakkî kabul edilen İhvân'ın fikirlerine yer verilmektedir. Dolayısıyla başlıkta geçen 'Tasavvufun Dinamikleri' ifadesinin içeriği pek yansıtmadığı söylenebilir. Sonraki baskılarda kitabın sonuna kaynakça ve indeksin eklenmesi konuyla ilgilenen araştırmacılara kolaylık sağlayacaktır.